Baláz Erika, A Poszogó mondája

Csík felől a fenyvesekben károgott egy szarka,
azt fecsegte, rátalált egy forrás mondájára.
Fenyőfák közt meglapulva hallgattam e titkot,
mert féltem, hogy észrevesz, s elviszi mit hallott.
De elmondott egytől egyig mindent, amit tudott:
Székelyföldnek egyik részén,
ott két falu határszélén
forrás bugyog kénes vízzel,
melynek régen kék volt tükre,
most már feketéllik sáros, latyakos gödre.
Ne undorodj, hisz rejlik benne csoda erő,
fájós végtagokra gyógyító hatása lenyügöző.
A neve e forrásnak Poszogó,
hogy miről kapta a továbbiakban van arról szó.
2009.04.12.

I. A bál

1.

A Nap már visszavonulásra készítette magát,
de még mindig égette a mező kopár taraját.
Lágyan suttogottt a szél a völgyek felett,
már nem lengette a nagy búzatengert.
Még a szalmát sem fújta szét
hazahordták már a maradék részét.
Csak kopár tarló maradt a sárga tengerből
rágcsálókkal, mik lakmároztak az ottmaradt termésből.
Gyík süttette magát a Nappal egy kövön,
egy kövér egér szladt a száraz gabonaföldön
a mezőről hazatérő aratók elül[1]
kiknek víg beszédjük közé édes madárdal vegyült.
Örültek hisz a munát elvégezték,
s rég várja a kiérdemelt fizettség.
Verejték áztatta porlepte gúnyájuk,
a por feketére festette mezítelen lábuk.
A kalász töve megkarcolta a csupsz lábszárakot[2],
de Napbarnított arcukon széles mosoly virított.
Elől kezükben egy szalmakoszorút fogtak,
sa mezei utakon port kavarva vonultak
be a faluba, viszik a földesurnak.
A házak zsuppfedeles teteje látszott már távolról,
kutyák csaholása hallatszott a faluból.

---

[1] elül, előlről, → népies forma
[2] lábszárakot → lábszárakat, népies kifejezés

2.

A földesúr a munkásait terített asztallal várta,
a rigmusaikat is szívesen fogadta.
Habár szó esett a gazda fukarságáról,
mindenkinek bőven jutott a finomságokból
amikkel őket megvendégelte munkájukért
s a szalmakoszorút kapta jószívűségéértá
A koszorúba búzakalászok voltak tűzve,
és az egészet egy szallag ékesítette.
Ezek után a gazda kijelentette:
mindenkit szívesen lát aznap este
táncos mulatságra, legnagyobb csürébe.
A lányok s a legények kaptak az alkalmon,
s ki-ki amint tudott elment minden áron.

3.

Merkes Dani is kicifrította magát,
fel is vette ám az ünneplős ruháját.
Megérkezett a bálba ő már korán
s várta a többieket ülve a kút káváján,
ami a kerítéshez közel állt a gazda udvarán.
Onnan nézte jönnek-e a falu poros utján.
Kis idő múlva jöttek is szaporán.
Dani testén akárcsak másokon,
posztóharisnya feszült, s a lábakon
keményszárú csizma, s fehér ing a vállon.
Feketemellényt öltött az ingre
S feketekalap került a fejére.
Hosszúkás arcát még hosszabbá tette merkelése,
S két barna szeme gyöngyként pislákolt belőle.
A lányok közt Hopp Anna is vígan jött
S Daninak oly lelkesen köszönt.
Szemeivel kacéran rá vetett
egy pillantást, aztán rajta végig nézett,
s csípőjét riszálva a csűrbe ment.
Besonfordált Dani is hát peckesen
s ahogy tulajdonságára illik merkesen.
Mert a faluban mindenki jól tudta,
hogy a nevét e tulajdonságáról kapta.
Megállt a csűrnek egyik sarkába,
s a bálozókat merkesen bámulta.

4.

A gazda háza ott állt a falu közepén,
a csürje háttal keletnek az udvar végén.
A csűr nagy kapuja tágra ki volt nyítva,
elnyelte a bálozókat, mint egy óriás szája.
A csürnek jobb és bal oldalán a két nagy padlása
sarjúval s zabbal is tele volt jól rakva.
De a közepén akadt elég hely a kapuig,
hól rophatták a táncot akár másnap reggelig.
De nem is ültek ám tétlenül,
szólt a zene, folyt a tánc amint ember került,
s a vén cigány is csak amúgy hegedült.

5.

Amint Dani megállt a sarokba
nézegette a lányokat, s megtettszett neki Anna.
Megbabonázta szelíd tekintete, igéző telt ajka,
mosolygó kék szeme, pirospozsgás arca.
Megörült igazán annak láttára,
hogy Anna a táncot milyen jól ropja.
Színes csíkozású székely szoknyája,
ringott derekán, s szöke hosszú haja
ide-oda szökkent, két ágba befonva.
Bársony rövid mellényén a gyöngyök csillogtak,
fehér kötényén a csipkék százfele szálltak.
Lábán szaporán mozgott fekete csizmája.
Mivel Daninak a tánc a legjobb barátja,
felkérte kicsit szégyenlősen Annát egy táncra.
De még mennyire örült a táncnak Anna,
Kinézte Danit elcsábítani a bálba
még, amikor a mezőn meglátta.
Nem volt elég nekük a tánc egy dalra,
így a bál alatt együtt addig táncoltak,
míg elfáradván pihenni megálltak.
Ekkor Annát egy másik fiú felkérte,
s mire vége lett a táncnak Anna kereste
Danit, de már hiába kereste, csak hűlt helye
volt, sehol nem találta, sehol nem lelte.

II. A fonóban

1.

A köd szürke lepelként telepedett a falura,
eltakarva hegyeket, mezőt, ráült a házakra.
Dér csókolta a füleket, orrokat, arcokat,
A fűre, fákra rászállt a hóharmat.
Varjú károgott egyik házról a másikra repülve,
s olykor egy-egy dérlepte keritésre.
Az ősz végét jelezve a tájat hűvös szél ölelte,
a fák ágait lengetve csupaszra vetköztette.
De már az embereknek nem „főtt a feje”,[3]
nem zavarta őket az ősz, sem a tél jövetele.
Hisz már fedő alatt az év terménye,
az őszi munka be volt fejezve.
De ezzel ahogy az idő sem, a munka
sem állt meg, várt majd[4] mindenkit a fonóba.
Mégis a fonóbajárás lett sokak téli szórakozása.
A lányok rokkával vagy guzsallyal s fonni valóval a kezükben
más társukhoz mentek minden héten.
A lányos fonóba a legények is jártak
nemcsak azért, hogy mokázzanak, szórakozzanak,
hanem hogy még egyebet is lássanak
ami nem más, mint a lányok szorgalma
abból: milyen gyorsan pergett kezükben a rokka.
Amint az esthajnalcsillagot hírnöknek az Éjszaka
előreküldte, Hopp Anna is elindult a fonóba.
Szemeiben megcsillant egy reménysugár:
hátha eljön az is akit majd ő vár.
A fonóban nem állott az orsó a szorgos kezekben,
de nem lankadt a lányok kedve sem.
Zajossá tették a házat beszélgetésükkel,
leányéletet dícsérő hangos énekeikkel,
mint többek közt a következővel:
„Búzát vittem a malomba,
Azt hittem, hogy kukorica.
Kukorica, édes málé
Nincs szebb élet, mint a lányé
Mert a kislány, mint a páva,
Vígan jár a fonóházba.”
A házasító daloktól nagyobb lett a zaj
így énekelték ki egymást (de ezért nem lett harag):
Kitették már a kis kendőt lobogni
El is mentek Pangó Bözsit tudatni,

---

[3] fő a feje: szólás-móndás, értelme: aggódik
[4] majd: értsd majdnem

Neked lesz jó Pangó Bözsi, nem nekem
Téged vesz el Dudás Józsi, nem engem.
Míg a legényeket várták,
a legényváró nótákat dalolták:
„Este van már, késő este, kilencet ütött az óra,
Az én kedves kisangyalom mégsem gyűn a fonóba.
Vagy haragszik, vagy beteg, vagy talán nem is szeret,
Így hát, kedves kisangyalom, tiltva vagyok én tetőled.”

2.

A hold ezüstfényével bekukucskált az ablakon
mire a legények megérkeztek a házhoz.
Érkezésükkor megzörgették az ablakot,
de már messziről hallattszott fülmelengető daluk:
„Tegnap este jöttem a tanyáról[5],
Leesett a vas a lovam lábáról.
Nyisd ki, kovács mühelyednek a szenes ajtoját,
Vasald be a kesely lovam négy lábát!
Míg a kovács lovam lábát vasalja,
A szeretőm a zsebkendőm kivarja.
Varrd ki, babám, zsebkendőmet, varrd ki cifrára!
Hadd tudják meg, sej-haj, hogy legény jár a fonóba!”
Egy nagy szívként dobbant a küszöb a lábuk
alatt, de még nagyobbat a lányok szívkatlanjuk.
Az izgalom piros rózsákat festett arcukra
ezért dallal válaszoltak, hogy túladjanak rajta:
„Ez a kislány jaj, de szépen fonogat,
Nyalka legény az ablakán kopogtat,
Olyan szépen, olyan gyöngyen kopogja ki azt a szót:
Nyisd ki, csárdás kisangyalom, az ajtót!”
Merkes Dani a szobában Anna meglepetésére
az ő lába elé ült a háromlábú székre.
A többi fiú is talált lányt magának
aki elé ült, beszélgetni kezdtek s tréfálkoztak.
Egyszerre csak támadt nagy hahota,
mert az egyik lánynak egy fiú hajába
észrevétlenül a fonalat bele sodorta,
mit Anna sehogy sem tudott a Daniéba.
Mint ahogy kezdődik egy dal oszt[6] véget ér,
úgy kezdődött, majd elhalkult a nevetés.
Mikor már a szú percegését is lehetett hallani,
csendet egy találos kérdéssel megszakította valaki:
Sodrom, pedrem, tekerem, csavarom, édes komámasszony,

---

[5] tanya: ez esetben hegyi tanyáról van szó
[6] oszt: az aztán tájszólásos változata leröviditve: oszt-osztán-aztán

mi az? – jött a válasz: hát a fonál az orsón.
Ha egy leány az orsóját leejtette, s felkapta.
azt egy legény, egy csókért adta vissza.
Bezzeg Hopp Anna is leejtette az orsóját.,
s Merkes Dani fel is kapta, csókra nyújtva száját.
Anna adta is a csókot Daninak örömmel.
A közös éneklés soha sem maradt el:
„Virágos kenderem elázott a tóba,
Ha haragszol reám, miért jösz a fonóba?
Leesik az orsóm, tudom, nem váltom ki,
Fog a gyenge szívem, nem vigasztal senki.
Észre sem vették az idő mulását,
szórakozva könnyebben elvégezték a munkát.
Anna serénykedett a fonással egész idő alatt
de a végén a többi lánytól mégis lemaradt.

3.

A cukros főtt kukorica illata
már mindegyik orrát csiklandozta,
de megvárták míg minden lány fonnivalója
elfogyott, s aztán utolsó szemig a kukorica
is, s az időből még futotta egy táncra.
A játékok sem maradtak ám el,
hisz a fonóban éltek ez udvarlási lehetőséggel.
Az egyik kedvenc játékuk a kútbaesőzés
amikor a sarokban egy széken ült egy fiú és
a lánynak akit hívtak meg kellett csókolja
a fiút. Egy másik kedvelt játékba
két háttal állitott széken ült egy fiú és egy leány
s a „fordulj kicsi szék” elhangzása után
megcsokolták egymást ha egyforma volt az irány
ahová néztek, ha pedig nem zálogot adtak.
Be mérgelődött Anna, amikor Daninak
és neki nem sikerült nézniük egy irányba,
mikor ők ültek a széken a sarokba.
S ha tovább olvasol a következő részben
megtudhatod mi változott a farsangi időben.

III. Farsang

1.

A hegyet, mezőt hófátyol borította,
amire csak tudott ráfagyott a zúzmara.
Jégcsapok lógtak az ereszekről,
Selymes pihék ereszkedtek az égből,
mintha angyalok köpködtek volna az örömtől.
Könnygyöngy csillogott az arcokon,
Angyalszárnyak virítottak a fákon.
Az idő ablakán a Farsang kopogtatott,
ilyenkor a fonóházban is fokozták a hangulatot.
A lányok közt-mielőtt a legények megérkeztek-
zajlottak a szerelmi josló cselekmények.
Majd ügyességi játékokkal folytatták,
mindezeket a legények nem láthatták.
Ők virtuskodással szórakoztatták egymást,
beugratásként játszották a rókafarkozást
ami következőképp zajlott:
egy botot valaki a lába közé fogott,
aminek a végét el kellett kapni
de a „róka” nagyon fürge tudott lenni.
És a szobában ülők dolgát nehezitette,
hogy a róka farkával őket ütögette.
Az ördögollót méteres fából készítették,
azzal egymás fenekét és orrát csipkedték.

2.

A párválasztó játék hab volt a tortán
a fonó és a közös játék során.
Farsangkor a fonóba jöttek a fársángok,
akik felpezsdítették a hangulatot.
Érkezésüket ostor pattogással, csengőszóval jelezték,
„idegen nép” ürügy alatt be is kéreztették
magukat a házba, mondva: megpihennének,
melegednének. A bentiek bele is egyeztek,
ahányan voltak mind bemehettek.
Nem hiányzott onnan a kicsibubás asszony,
a cigány, a vásáros cipőpucoló, doktor,
sem a betyárok s lakodalmasok,
sem a halott síratást parodizálók,
s az ördög a halállal főképpen,
de még a kéményseprő, s az állatmaszkos figurák sem.
Bent a maszkurák száját szó el nem hagyhatta,

táncukból, viselkedésükből meg nem tudhatta
senki, hogy kik ők valóban, de a fonóbeliek
minduntalan arra törekedtek, hogy rájuk ismerjenek.
Farsang ideje volt Annának a menyország
Ekkor Dani mindig haza kisérte Annát.
Ott kapta Danitól az első csókot a kapu alatt,
el is pirult kissé az arca emiatt.
S hiába kellett anna a házba besiessen,
mégis sokáig tartottak a beszélgetések az éjben.

3.

Telt, múlt az idő, forgatta kerekét
míg magával hozta a farsang végét.
Farsangtemetésre készült a falu:
a telet jelképező szalmabábú
már az alkalomra elő volt készítve,
ingbe, gatyába, lájbiba felöltöztetve.
A bábunak Illés lett a neve,
lábára zoknit húztak, kalapot tettek fejére.
Őt síratva a falun végighurcolták
a férfiak női fekete ruhában gyászolták.
A pap aszalt szilvával, szalaggokkal díszített
gereblye kereszttel vezette a menetet.
A zászlóvivő büszkén vitt egy mogyorófabotot
amit vöröshagymafűzérrel, képosztával cicomázott.
A siratóasszonyok a bábut akképp magasztalták,
hogy hibáit dicsérték, erényeit leszólták.
Illés temetésén a pap szép beszédet prédikált,
s a kántor hűen imádkozta a zsoltárt.
A menet végéről a „kecskék, gólyák” sem maradtak el,
viccelődtem, sipkelődtek a járókelőkkel.
Miután Illés özvegye elzokogta fájdalmát,
a sz almabábut a falu végén meggyújtották
s a tűzet körül énekelték, táncolták.
A vígság a kocsmában folytatódott
majd az esti bál zárta a mulatságot.

IV. Poszogó

1.

Egy faluban hajdanán
május legelső napján
a Nap is ünnepelt talán
mert fényesen ragyogott az reggel
mikor az ágyából felkelt.
De nem mindenkinek volt jókedve:
Merkes Danit a hajnali kudarc gyötörte,
miközben az eszét azon törte
miképp vethetne véget a megaláztatásnak
hogy minduntalan vele csúfolódnak.
Nemcsak beszédhibája miatt csúfolták,
s nem azért mert mindig merkelni látták,
hanem mert Hopp Annának udvarolt
aki minden fiút hoppon hagyott.
És hogy a Dani kudarca miből állt
elmesélem azt is mindjárt.

2.

Május elsejére virradó hajnalon
a székely falvakban az volt a szokás akárcsak máshol
a legények azon lányoknak májusfát vittek
kiket a farsangi mulatságok idején kiszemeltek.
A májusfával a lányok tetszését fejezték ki
s már előző éjszakán elindultak favágni.
A fákat nagyon csendben kidöntötték
hogy a vetélytárs fiút megelőzzék.
Melyik lány a májusfát elfogadta
gyertyát gyújtott az ablakba.
A házigazda a legényeket megvendégelte
miközben egyikük a fát őrizte
nehogy a vetélytárs fiú azt kicserélje.
A lány is vigyázott az ajándékra,
a nemkívánatos udvarlót elutasította.
A májfát szallaggal, szalvétával feldiszítették
százszorszép kendővel, s itallal tetőzték.
Éjfél után kezdődött az éjeli zene,
s a mulatságnak kivirradáskor lett vége.
Merkes Dani májfát akart Annának állítani
de kikacagták, s nem voltak cimborái.
A vele egykorú társait kérte: neki
is segítsenek fát állítani.
Mikor azok a kérését meghallották

csaptak rajta nagy hahótát.
Dani azt se tudta melyiket merkelje
s otthagyat őket ahol voltak szégyenkezve,
hogy őt akkora kudarc érte.
Eszébe jutott a farsangi bál
ahol Annával mulatta át az éjszakát.
Mindenki a párja miatt kacagta,
Ez volt hát az ő nagy bánata.

3.

Egy napon midőn a nyár bontogatta szárnyait
vidám napsütős reggel köszöntötte Danit
kinek arca sugárzott a mosolytól akár a Nap,
szemei csillogtak mint a harmat.
Merkelése eltünt mint a szamár ködben,
Annához vette útját a csöndben.
Éppen úgy történt ahogy gondolta,
a lányt otthon egyedül találta,
mert szülei a mezőn dolgoztak,
s Dani nem szalaszthatta el ezt az alkalmat,
hisz furcsa dologban jártatta az eszét,
fagyosan viszonozta Anna ölelését.
Őt egy forráshoz fürödni hívta,
ékes, szép szavakkal nyájasan csalogatta.
A lány nem akart menni arra gondolva
a munkáját elvégezetlenül ne hagyja,
s a szülei a mezőről nehogy meglássák,
mert a forrást a mező szélén találták.
Hiábavaló volt minden kifogása,
az ékes szép szavaknak bevált a hatása.
Dani dolgát nem sürgetve
kisétált Annával a mező szélére.
Itt amint elértek a kristály forráshoz
Dani sokat nem teketóriázott,
szétnézett, valaki nehogy észrevegye
mire készül, s loccs ... Annát a vízbe lökte.
Mikor Anna ráeszmélt a dologra
Dani még erősebben a vízbe nyomta,
Addig míg a víz alá bukott
s többé nem jött a felszínre csak buborékolt.
A forrásból felszálló buborékokra mutogatva
Dani mindenkinek dicsekedve mondta,
hogy Anna miatt őt többé senki sem bosszanthatja,
mert Anna poszog a vízbe fulladva.
Nem látta senki sem Dani tettét,

így ezért őt meg nem büntették,
csak szörnyülködve egymástól azt kérdezgették:
ha biztos ő tette ezt Annával, miért tette?
Hisz oly jól szót értettek egymással mint párjával a fecske,
E kérdésre a választ Danitól hallhatták volna,
de ő soha senkinek el nem árulta.
S a forrás fekete lett azóta is kénes gőzt poszogva.
2009. 07. 14-22.